

BIULETYN OGRODÓW BOTANICZNYCH, MUZEÓW I ZBIORÓW

Kazimierz Szczepanek
Ogród Botaniczny UJ

**SESJA NAUKOWA W DWUSTULECIE ZAŁOŻENIA OGRODU BOTANICZNEGO
UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO**

A SCIENTIFIC SESSION ON THE OCCASION OF THE TWO-HUNDREDTH ANNIVERSARY OF THE BOTANICAL
GARDEN IN CRACOW

W 1983 roku minęło dwieście lat od założenia Ogródu Botanicznego przy Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, najstarszego z istniejących w Polsce ogrodów tego typu. Rocznicę tę uczczono zorganizowaniem w dniach 26—28 maja sesji naukowej poświęconej roli ogrodów botanicznych w historii badań naukowych i popularyzacji wiedzy botanicznej. W sesji zorganizowanej przez pracowników Ogródu Botanicznego UJ wzięło udział ponad 100 osób z całej Polski. Wygłoszono 15 referatów.

Uroczystego otwarcia sesji dokonał w auli Collegium Novum prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr Andrzej Kopff. W swoim wystąpieniu podkreślił, iż Ogród Botaniczny założono w czasach reformy Uniwersytetu przeprowadzonej przez pierwsze w świecie Ministerstwo Oświaty, jakim była Komisja Edukacji Narodowej. W nauczaniu przedmiotów ścisłych i przyrodniczych zaczęto wówczas doceniać zbiory i gabinety naukowe. Uniwersytecki zakład naukowy, jakim był Ogród Botaniczny w ciągu dwustu lat swego istnienia stał się nie tylko ośrodkiem rozwoju nauki o roślinach, lecz również instytucją pełniącą rolę społeczną w dziedzinie popularyzacji wiedzy naukowej.

Część naukowa pierwszego dnia sesji obejmowała dwa referaty. W wystąpieniu dr Alicji Piekiełko-Zemankowej, poświęconym historii Ogródu, autorka przedstawiła dzieje kolekcji roślin uprawianych w Ogródku i dzieje pracy 65 botaników na przestrzeni dwustu lat. Byli wśród nich uczeni tej miary, co Emil Godlewski senior, Antoni Rehman, Józef Rostafiński, Marian Raciborski, Władysław

Szafer. Plonem ich działalności jest około 800 prac naukowych i popularnych, w tym wiele o fundamentalnym znaczeniu w historii polskiej botaniki.

Dr Bogdan Zemanek przedstawił aktualny stan kolekcji roślin, omówił działalność Ogródu oraz zamierzenia tej placówki naukowej, która na obecnym etapie rozwoju botaniki stała się zakładem pomocniczym, służącym wielu botanikom z różnych instytucji. Nowoczesne zadania stawiane wobec ogrodów botanicznych wymagają zarówno innej organizacji pracy, jak i większej powierzchni ogrodów. Postulaty te mogą być spełnione poprzez realizację koncepcji budowy nowego ogrodu przy zachowaniu istniejącego, który dalej jest w stanie pełnić przede wszystkim funkcje dydaktyczne o ograniczonym zakresie.

W godzinach popołudniowych prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr Maria Sarnecka-Keller dokonała otwarcia stałej wystawy historii botaniki, urządzanej w Collegium Śniadeckiego w Ogrodzie Botanicznym przy ul. Kopernika 27. Wystawa mieszcząca się w XVII-wiecznych pomieszczeniach dawnego pałacu, przez prawie 200 lat użytkowanego przez Ogród i Obserwatorium Astronomiczne UJ, prezentuje dokumenty i ryciny oraz część zbiorów botanicznych, przede wszystkim z wypraw naukowych Józefa Warszewicza, Konstantego Jelskiego, Mariana Raciborskiego, Jana Kornasia, a także innych współczesnych wypraw i podróży naukowych botaników krakowskich w strefy tropikalne i polarne. Zważywszy bardzo niski poziom polskiego muzealnictwa przyrodniczego oraz prawie zupełny brak muzeów o profilu czysto botanicznym, eksponowanie zbiorów zawierających okazy o dużej wartości naukowej i dydaktycznej jest wydarzeniem szczególnej wagi dla Uniwersytetu, Krakowa i polskiej botaniki.

Uczestnicy sesji mieli także okazję zwiedzić krakowski Ogród oraz obejrzeć zorganizowaną w egzotycznym wnętrzu szklarni okolicznościową wystawę plakatową, prezentującą polskie ogrody botaniczne, ich stan obecny, osiągnięcia, kolekcje.

Następne dwa dni wypełniło 10 referatów prezentujących zagadnienia związane z historią polskich ogrodów botanicznych oraz 3 referaty o problemach badań naukowych, roli i zadaniach współczesnych ogrodów botanicznych, przede wszystkim w zachowaniu, opracowaniu metod uprawy i restytucji gatunków ginących i zagrożonych.

Wprowadzający referat dra Bogdana Zemanka pt. „Rola ogrodów botanicznych w historii badań naukowych” nawiązał do najstarszych znanych europejskich obserwacji nad roślinami, prowadzonych przez Arystotelesa i Teofrasta z Eresos w ogrodzie botanicznym przy ateńskim Liceum. Nowożytne ogrody botaniczne powstały w Europie dopiero w dobie Odrodzenia w wyniku rozwoju nauk przyrodniczych, wielkich odkryć geograficznych i zwrotu ku badaniom empirycznym. W dobie współczesnej większą rolę odgrywają ogrody o charakterze specjalistycznym. W obliczu zagrożenia flory świata przez człowieka, popularyzacja roślin i wiedzy o roślinach w społeczeństwach cywilizacji przemysłowej staje się jednym z czołowych zadań współczesnych ogrodów botanicznych.

Najstarsze polskie ogrody botaniczne, w których gromadzono kolekcje żywych roślin, krajowych i obcego pochodzenia, oraz prowadzono obserwacje o charakterze

naukowym, były ogrodami prywatnymi. Takie stwierdzenie wynika z referatów dr Danuty Nespiak (Wrocław) o ogrodach wrocławskiego mieszczanina Jana Woysseła (połowa XVI wieku) oraz lekarza Wawrzyńca Scholtza (1587). Również interesujące studia dr Zofii Schwarz z Gdańska nad prywatnymi ogrodami botanicznymi w tym mieście w XVII i XVIII wieku informują o istnieniu wówczas bogatej kolekcji roślin z różnych obszarów geograficznych. Już wtedy prowadzono bardzo interesujące badania nad aklimatyzacją roślin afrykańskich, azjatyckich i amerykańskich.

Referat doc. dr Aliny Doroszewskiej z Warszawy dotyczący dwóch królewskich ogrodów botanicznych w XVII wieku w Warszawie (przy pałacu Kazimierzowskim oraz w Ujazdowie) wykazał, iż prezentowały one bardzo wysoki poziom, odznaczały się dużym bogactwem kolekcji roślinnych i przyczyniły się do rozpowszechnienia w Polsce wielu roślin obcego pochodzenia, zwłaszcza jarzyn, ziół leczniczych oraz roślin ozdobnych. Wszystkie te prywatne ogrody upadły stosunkowo szybko po śmierci ich założycieli i mecenasów. Większą trwałością odznaczały się ogrody związane z nauką instytucjonalną, jakie powstały pod koniec XVIII i na początku XIX wieku przy katedrach uniwersyteckich.

Cenne studia mgr Wandy Grębeckiej (Warszawa) nad wileńską szkołą botaniczną (1782—1832) wykazują, że był to jeden z najnowocześniejszych ośrodków badań botanicznych w ówczesnej Europie. Twórcą tej szkoły był wybitny francuski botanik J. E. Gilibert, a kontynuatorami — znakomici polscy przyrodnicy. Dzieje warszawskiego ogrodu botanicznego zreferował doc. dr Tomasz Majewski (Warszawa), a wrocławskiego ogrodu prof. dr Krystyna Kukułczanka (Wrocław). Do historii krakowskiego ogrodu nawiązał dr Zbigniew Mirek (Kraków) w referacie pt. „Nazwy roślin utworzone na cześć botaników krakowskiego Ogrodu Botanicznego”. Nazwy 18 rodzajów oraz 227 epitetów gatunkowych i wewnątrzgatunkowych poświęconych botanikom krakowskiego ogrodu świadczą pośrednio o roli, jaką ogród ten odegrał w historii nauki.

Długoletni dorobek naukowy i popularyzatorski najsłynniejszych polskich arboretów przedstawili: prof. dr Władysław Bugała (Kórnik) i dr Jerzy Tumiłowicz (Rogów).

Problematyce i zadaniom, jakie stanęły obecnie przed ogrodami botanicznymi poświęcił swoje wystąpienie prof. dr Aleksander Łukasiewicz (Poznań), wskazując, iż obok tradycyjnych celów naukowych i dydaktycznych głównym zadaniem tych placówek staje się wypracowanie metod ratowania gatunków ginących i zagrożonych. Do tej grupy tematycznej należał też referat doc. dr Adama Zajęca (Kraków) pt. „Zależność między uprawą gruntową taksonów w ogrodach botanicznych a ich ogólnym rozmieszczeniem” oraz referat dr Anny Dziedzickiej z Krakowa pt. „Czerwece szklarniowe krakowskiego Ogrodu Botanicznego”.

Urozmaiceniem obrad było wieczorne spotkanie towarzyskie uczestników sesji, pracowników krakowskiego Ogrodu i Władz Uniwersytetu w XIX-wiecznej scenerii Domu Pracy Twórczej Uniwersytetu Jagiellońskiego, mieszczącym się w dawnym dworze rodziny Konopków w Modlnicy pod Krakowem. Rozległy, zabytkowy park dworski jest obecnie filią Ogrodu Botanicznego UJ.

Sesja wykazała, że badania nad historią najstarszych ogrodów botanicznych w Polsce i historią botaniki są znacznie zaawansowane. Budzą one duże zainteresowanie wielu badaczy z różnych ośrodków w kraju. Archiwum materiałów źródłowych do historii botaniki (dotychczas tylko krakowskiej) utworzone przy muzeum Ogródu Botanicznego UJ winno ułatwić prowadzone dotychczas badania. Opublikowanie wygłoszonych referatów będzie pierwszą próbą syntezy dziejów polskich ogrodów botanicznych, z którymi w dużym stopniu związany był rozwój botaniki. Spora liczba wygłoszonych referatów w znacznym stopniu ograniczyła czas przeznaczony na dyskusję. Można mieć jednak nadzieję, że omawiane zagadnienia przyczyniły się do pogłębienia wiedzy o historii polskich ogrodów botanicznych i arbotetów oraz rozwoju aktualnie ważnych kierunków ich naukowej działalności.

Doc. dr hab. Kazimierz Szczepanek
Ogród Botaniczny UJ,
ul. Kopernika 27, 31-501 Kraków